

Fotima BABAJANOVA,
Guliston davlat universiteti katta o'qituvchisi
E-mail: babajanovafotima@gmail.com

Pedagogika fanlari doktori, professor v.b T.Islovov taqrizi asosida

STUDY OF THE PROBLEM OF DEMONSTRATING SCIENTIFIC AND CREATIVE ABILITIES OF STUDENTS

Annotation

In the article, it is shown that the level of study of the problem of the manifestation of scientific and creative abilities of students is scientifically based by psychologists. Not only the amount of accumulated knowledge, but also their consistency and the ability to apply scientific knowledge in practice is important for students to adapt to the complex realities of modern society. This requires a certain way of thinking, usually called scientific, capable of seeing and creating new connections between things in the material and spiritual spheres. Creative abilities based on new, scientific knowledge for the individual and society are creativity. The article also focuses on the basis of the scientific and creative abilities of psychologists on the higher neuro-physiological system.

Key words: Ability, creativity, creativity, psychologists, neurophysiology, problems, solutions.

ИЗУЧЕНИЕ ПРОБЛЕМЫ ПРОЯВЛЕНИЯ НАУЧНЫХ И ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ СТУДЕНТОВ

Аннотация

В статье показано, что уровень изученности проблемы проявления научных и творческих способностей студентов научно обоснован психологами. Для адаптации студентов к сложным реалиям современного общества важен не только объем накопленных знаний, но и их последовательность и способность применять научные знания на практике. Для этого необходим определенный образ мышления, обычно называемый научным, способный видеть и создавать новые связи между вещами в материальной и духовной сферах. Творческие способности, основанные на новых, научных знаниях для личности и общества, являются творчеством. В статье также акцентируется внимание на основе научных и творческих способностей психологов, посвященных высшей нейрофизиологической системе.

Ключевые слова: Способности, креативность, креативность, психологи, нейрофизиология, проблемы, решения.

TALABALARNING ILMIY-IJODIY QOBILIYATLARINI NAMOYON BO'LISHI MUAMMOSINI O'RGANILISHI

Annotatsiya

Maqolada talabalarning ilmiy-ijodiy qobiliyatlarini namoyon bo'lishi muammosini o'rganilishi darajasini psixolog olimlar tomonidan ilmiy asoslanganligi ko'rsatib berilgan. talabalarning zamonaviy jamiyatning murakkab voqeliklariga moslashishi uchun nafaqat to'plangan bilimlar miqdori, balki ularning izchilligi va ilmiy bilimlarni amalda qo'llash qobiliyati ham muhimdir. Buning uchun odatda ilmiy deb ataladigan, moddiy va ma'naviy sohalarida narsalar orasidagi yangi aloqalarni ko'rishga va yangilarini yaratishga qodir bo'lgan ma'lum bir fikrlash uslubi talab etiladi. Shaxs va jamiyat uchun yangi, ilmiy bilimlarga asoslanilgan yaratuvchanlik qobiliyatlar aynan ijodkorlikdir. Maqolada psixolog olimlarning ilmiy-ijodiy qobiliyatlarining oliy nerv-fiziologik tizimga asoslanishiga ham to'xtab o'tilgan.

Kalit so'zlar: Qobiliyat, ijodiqobiliyat, ijodiylik, psixologlar, nerv fiziologik, muammolar, yechimlar.

Kirish. Qobiliyatlarga oid tadqiqot muammosining asosi oliy nerv faoliyati nazariyasi bo'lib, fiziologik shartlarini o'rganish unda qiziqish, ilmiy-ijodiy faoliyati va kognitiv faoliyatning asosi bo'lgan yo'naltiruvchi refleksi alohida o'rin egallaydi. Shuning uchun ushbu muammoni o'rganish tarixini taxminiy kashfiyot reaksiyalari haqidagi g'oyalarni ko'rib chiqishdan boshlash mantiqan to'g'ri bo'ladi.

Qobiliyatning tabiiy sharti, layoqat nerv tizimining tuzilishi va funksiyalarining xususiyatlari tarkibida ekanligi, bu hodisa barcha morfologik va fiziologik sifatlari singari umumiy genetika qonunlariga bo'ysunish farazining haqqoniyligini dalillaydi. F. Galtonning (Angliya) irsiyat qonunlari to'g'risidagi g'oyasi qobiliyatning tabiiy shartlangan xususiyatlari tavsifini ochib bera olmaydi, chunki unda dalilga muhtoj juda ko'p o'rinlar mavjuddir. Shuning uchun qobiliyat tabiatini biologik irsiyattan emas, balki turmush muhitining nasldan-naslga o'tishidan qidirish maqsadga muvofiqdir. Agarda insonning taraqqiyoti ijtimoiy-tarixiy qonunlar bilan boshqarilishi tan olinar ekan, qobiliyatning taraqqiyoti biologik irsiyat qonunlariga bo'ysunishi to'g'risida gap bo'lishi mumkin emas.

Adabiyotlar tahlili. Rus psixologi B. M. Teplov va uning shogirdlari ishlarida oliy nerv faoliyati tiplarining xislatlari ta'siri tufayli shaxs qobiliyatlarining tuzilishida qandaydir sifat xususiyatlari paydo bo'lishini aniqlashga urinishgan. Jumladan, nerv tizimining alohida sezgilari ma'lum qobiliyat nishonasi sifatida vujudga kelishi mumkin.

Ilmiy jihatdan ilmiy-ijodiy qobiliyatlar muammosi 19-asr oxiri va 20-asr boshlarida dolzarb mavzuga aylandi. Bu borada I.

P. Pavlovning tadqiqotlari alohida qiziqish uyg'otadi [9], tadqiqotga bag'ishlangan odam va hayvonlar hayotida muhim ahamiyatga ega bo'lgan orientir olish reaksiyalariga oid tadqiqotlar, shartsiz reflekslar (oziq-ovqat, jinsiy, mudofaa) orasida orientirovka refleksi yoki "bu nima?" refleksi borligini ta'kidlaydi. Uning aytishicha, bu refleksi eng asosiy reflekslardan biri bo'lib, ularsiz hayvonlar va odamlarning hayotda yashashi mumkin emas edi. I.P.Pavlov [9] fikricha, orientirovka refleksi tirik mavjudotning atrof-muhitdagi favqulodda o'zgarishlar yoki yangi qo'zg'atuvchilar bilan tanish bo'lgan reaksiyasidir. Ushbu refleksning biologik ma'nosi "bu stimulni yaxshiroq va to'liqroq anglash" [9]. U maymunlarda va odamlarda alohida kuchga etadi. Olim shuningdek, bu "befarq qiziqish" mustaqil motivatsion ma'noga ega ekanligini yozadi va boshqa motivlardan kelib chiqadi va ular uchun kamaymaydi degan xulosani beradi.

I. P. Pavlov [9] ma'lum bir qo'zg'atuvchini yaxshiroq idrok etishga moslashuvchi jismoniy va fiziologik o'zgarishlardan iborat bo'lgan to'g'ri ma'nodagi yo'naltiruvchi refleksi atrof-muhitni tahlil qilish va ta'kidlashdan iborat bo'lgan haqiqiy yo'naltiruvchi-tadqiqot faoliyatini muhim nuqtalarini ajratadi. Uning ta'kidlashicha, orientirovka refleksi doimo birinchi navbatda rivojlanadi, shundan so'ng ish tartibining shartli refleksi o'rnatila boshlaydi. U o'rnatilishi va mustahkamlanishi va bu uning avtomatlashtirilganligi tufayli, orientirovka qismi yo'qola boshlaydi. Ammo vaziyatda yangi narsa paydo bo'lsa, aksincha, ish bajaruvchi va ijro etuvchi qism kechiktiriladi va yana indikativ faoliyat boshlanadi.

Natijalar. Shunday qilib, I.P.Pavlov [9] fikricha, taxminiy tadqiqot refleksi tirik mavjudotning asosiy reflekslaridan biri bo'lib, yangi ma'lumotlarga bo'lgan ehtiyojni ifodalaydi va qo'zg'atuvchining yangiligi yoki uning o'zgarishi bilan qo'zg'atiladi.

I. P. Pavlovning orientirovka refleksi haqidagi tadqiqotlari A. V. Zaporozes [5], P. Ya. Galperin [3], P. V. Simonov [3] asarlarida o'zining keyingi rivojlanishini topdi [3].

Bunda eng avvalo, amaliy natijaga to'g'ridan-to'g'ri erishishga olib boruvchi ijro etuvchi bo'lim va indikativ harakatlar tizimi bo'lgan indikativ qismni ajratib ko'rsatish mumkin. Ikkinchisining eng oddiy turlari, masalan, palpatsiya (Palpatsiya (psixologik jihat) (lat. palpato — ushlab, paypaslab ko'rish) — tibbiy ko'rik usuli: sirt to'qimalari va chuqurroq yotgan organlarni ketma-ket palpatsiya qilish, bu o'rganilayotgan organlar va to'qimalarning bir qator xususiyatlari (harorat, terining namligi, hajmi, holati, shakli, munosabatlar, sirt xarakteri va mustahkamligi, ba'zi organlarning elastikligi, puls xususiyatlari, og'riq hissi.) qiluvchi qo'l yoki ob'ektni tekshirayotgan ko'zning indikativ harakatlardir. Ularning vazifasi shundan iboratki, o'z faoliyatida idrok etilayotgan ob'ektning xususiyatlarini takrorlash, "Unga o'xshab, uning xususiyatlarini modellashdir, ular qolpini olishga, ob'ektni adekvat aks ettirishga olib keladi" [5]. Ya'ni, harakatni muvaffaqiyatli amalga oshirish, amalga oshirish uchun ob'ektning o'zi, jarayon va uning natijasi (shu jumladan oraliq) haqida tasavvurni shakllantirish, mavjud sharoitlar va ularning o'zgarishlarini hisobga olish, aniqlash va og'ishlarni bartaraf etish. A. V. Zaporozes [5] bu faoliyatni indikativ-tadqiqot harakatini bajarishga xizmat qilish deb atagan.

TAHLIL VA METODOLOGIYA. P. Ya. Galperin [3] "orientatsiya faoliyati" atamasini qo'llash to'g'riroq va hodisaning mohiyatiga mos keladi, deb hisoblab, yo'naltirish faqat tadqiqot bilan cheklanmaydi, tadqiqot esa, o'z navbatida, o'ziga xos xususiyatga ega bo'lishi mumkinligini ta'kidlaydi. mustaqil faoliyat, buning o'zi yo'naltirishni talab qiladi. Olim orientirovka faoliyati murakkab tuzilishga ega ekanligini qayd etadi. Uning tuzilishi quyidagi elementlarni o'z ichiga oladi: 1) ob'ekt diagrammasi; 2) yetti qismdan iborat harakatning indikativ asosi; 3) assimilyatsiya jarayonini boshqarish sxemasi, bu sxemalar sub'ekt tomonidan muvaffaqiyatli qo'llanilishi uchun berilishi kerak bo'lgan dastlabki shaklni, sub'ekt harakatining dastlabki shaklini, ushbu harakatni nazorat qilishni va mumkin bo'lgan tuzatishlarni nazarda tutadi. P. Ya. Galperin [3] nafaqat orientatsiya faoliyatining, balki umuman xulq-atvorning muvaffaqiyati ushbu tuzilmaning qanday rivojlanishiga bog'liqligini ta'kidlaydi. Orientatsiya faoliyati ichki tekislikka o'tganda, u xatti-harakatlarni boshqarishning psixologik mexanizmlarini tashkil qiladi.

P.V.Simonovning asarlari ham ushbu muammoni ishlab chiqishga bag'ishlangan [4]. U tadqiqot faoliyatiga yangilikka, yangi ma'lumot olishga bo'lgan mustaqil ehtiyoj sifatida qaraydi. Olim bu ehtiyojni ideal deb hisoblaydi, chunki aynan shu narsa shaxsning o'z-o'zini rivojlantirish uchun asos yaratadi va xatti-harakatlarning asosiy manbai va ijodiy jarayonning manbai hisoblanadi.

Bundan tashqari, P. V. Simonov insonning ideal ehtiyojlarini uning atrofidagi dunyoni va undagi o'rni tushunishga, uning mavjudligining ma'nosi va maqsadini bilishga bo'lgan ehtiyoji deb hisoblaydi. Olim orientatsiya-izlanish xulq-atvori determinantlarining ikki guruhini belgilaydi. Bir tomondan, bu tanadagi faollashuvning yetishmasligi, bu uning faoliyatini o'zgartirishi mumkin bo'lgan stimullarni izlashga undaydi. Bu xususiyat yangilik, murakkablik, o'zgarish va noaniqlik bilan tavsiflangan stimullarga ega. Boshqa tomondan, tadqiqot faoliyati olingan ma'lumotlarning yetishmasligi va noaniqligi bilan rag'batlantiriladi. Biror kishi noaniqlik va sirga dosh berishga qiyinaladi. Ushbu holatni bartaraf etish uchun yo'naltirilgan

qiziqish shaklida taxminiy tadqiqot faoliyatining maxsus shakli mavjud. Uning maqsadi etishmayotgan, aniqlovchi ma'lumotlarni olish va shu bilan noaniqlikni kamaytirishdir.

P. V. Simonov shuningdek, saqlash va rivojlanish ehtiyojlarini farqlashni taklif qiladi. Ushbu ehtiyojlarining farqlovchi xususiyati ularning qoniqlashning ijtimoiy-tarixiy normasi bilan bog'liqligidir. Saqlash ehtiyojlari normalar doirasida qondiriladi, rivojlanish ehtiyojlari ulardan oshib ketadi. Himoyaga bo'lgan ehtiyoj shu paytgacha erishilgan bilim darajasini o'zlashtirish orqali qondiriladi, rivojlanish zarurati bizni noma'lum, ilgari hech kimga noma'lum bo'lgan narsalarga intilishga undaydi [4].

Shunday qilib, tadqiqot qobiliyatlari muammosini ko'rib chiqish uchun asos sifatida taxminiy tadqiqot reaksiyalari va taxminiy tadqiqot faoliyati g'oyalari ishlatilgan.

Tadqiqotlarimiz jarayonida bizda o'rganayotgan muammoga muvofiq, ilmiy- ijodiy tadqiqotchilik xatti-harakati kabi hodisani ko'rib chiqishga bag'ishlangan tadqiqotlar katta qiziqish uyg'otadi.

Ilmiy-ijodiy, izlanish xulq-atvori har qanday tirik mavjudotning xulq-atvorining ajralmas qismi, uning o'zgaruvchan muhitda omon qolish sharti, rivojlanish va hatto sog'liq uchun shartdir.

Odatda murakkab ruhiy hodisalarda bo'lgani kabi, har bir kishini qoniqtiradigan izlanish xatti-harakatining aniq ta'rifi yo'q. Har bir muallif ushbu muammoning o'ziga xos ta'rifi va qarashlarini beradi.

D. Ye. Berlayn [2], kashfiyotchi xatti-harakatni o'rganish asoschilaridan biri fiziologik yo'naltirilgan ta'rifi beradi: bu noaniqlik tufayli yuzaga keladigan qo'zg'alishni kamaytirishga qaratilgan xatti-harakatlar. Olim indikativ-izlanish xulq-atvori determinantlarining ikki guruhini ajratib ko'rsatadi:

1) ko'p yo'nalishtli tadqiqot - tanadagi faollashuv yetishmovchiligi, bu ehtiyojni qondiradigan stimullarni izlashga undaydi;

2) maqsadli qiziquvchanlik - ilgari olingan ma'lumotlarning noaniqligidan hayajonlangan va vaziyatning noaniqligini kamaytirishga qaratilgan tadqiqot faoliyati.

20-asrning boshlarida ilmiy-ijodiy qobiliyatlar masalasi olimlar orasida ham alohida qiziqish uyg'otdi. O'sha vaqtdan boshlab bu muammoni hal qilish uchun ko'plab nazariy tushunchalar ilgari surildi.

Psixologik adabiyotlarni o'rganish va tahlil qilish qobiliyatlar muammosini o'rganishda turli yo'nalishtlar mavjudligini va " ilmiy-ijodiy qobiliyatlar" tushunchasini ko'rib chiqishda yagona yondashuv yo'qligini aniqlashga imkon berdi.

Psixologiya fanida o'rganilayotgan muammoga shaxsiy-faoliyat va funksional-genetik yondashuvlar mavjud [1].

Shaxsiy-faoliyat yondashuvini ifodalovchi asarlar qatoriga A. N. Leontiev [2], K. K. Platonov [10], S. L. Rubinshteyn [13], A. N. Poddyakov [12] va boshqalarning tadqiqotlari kiradi. Ushbu yondashuvning o'ziga xos xususiyati, birinchidan, ilmiy-ijodiy qobiliyatlarining shaxs tuzilishida egallagan o'rni masalasini ko'rib chiqish va ikkinchidan, faoliyatdagi qobiliyatlarining genezisini o'rganishdir.

Xulosa. Yuqorida tahlil qilingan barcha narsalarga asoslanib, shuni aytishimiz mumkinki, ilmiy ilmiy-ijodiy qobiliyatlar muammosining paydo bo'lishining zaruriy shartlari indikativ-tadqiqot reaksiyalari va indikativ-tadqiqot faoliyatini o'rganish, kashfiyot xatti-harakati fenomeni va umumiy qobiliyatlar muammosini ko'rib chiqishdir. Nazariy tahlil davomida o'rganilayotgan masalalar yuzasidan mualliflarning turlicha qarashlari mavjudligi ma'lum bo'ldi. Ushbu masalani ko'rib chiqish jarayonida biz tomonidan taqdim etilgan olimlarning asosiy nazariy pozitsiyalari psixologiya fanida klassik va fundamental bo'lib qoldi va bizning tadqiqotimiz uchun alohida qiziqish uyg'otadi.

ADABIYOTLAR

1. Алексеев Н. Г. Концепция развития исследовательской деятельности учащихся / Н. Г. Алексеев, А. В. Леонтович, А. С. Обухов, Л. Ф. Фомина // Исследовательская работа школьников. - 2001. - № 1. — С. 24-34.
2. Богоявленская, Д. Б. Пути к творчеству / Д. Б. Богоявленская. - М.: Знание, 1983. — 96 с.
3. Дружинин, В. Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. - СПб. : Питер, 2000. — 368 с.

4. Исследовательская деятельность студентов: учеб. пособие / авт.- сост. Т. П. Сальникова. - М.: ТЦ Сфера, 2005. - 96 с.
5. Леонтович А.В. Разговор об исследовательской деятельности: публицистические статьи и заметки / А. В. Леонтович; под общей ред. А. С. Обухова. - М.: Исследовательская работа школьников, 2006.-112 с.
6. Леонтьев А. Н. О Формировании способностей / А. Н. Леонтьев// Вопросы психологии. - 1960. - № 1. - С. 7-17.
7. Матюшкин А. М. Психологические предпосылки творческого мышления / А. М. Матюшкин И Мир психологии. - 2001. - № 1. -С.128-140.
8. Общая психология: курс лекций для педагогического образования / сост. Е. И. Рогов. - М. : ВЛАДОС, 1999. - 448 с.
9. Павлов И. П. Мозг и психика: избр. психол. труды / И. П. Павлов; под общей ред. М. Г. Ярошевского. - М.: Ин-т практической психологии, 1996. - 320 с.
10. Платонов К. К. Проблемы способностей / К. К. Платонов. - М. : Наука, 1972.-312 с.
11. Подьяков, А. Н. Исследовательское поведение: стратегии, познания, помощь, противодействие, конфликт / А. Н. Подьяков. - М. : МГУ, 2000. - 266 с.
12. Рубинштейн, С. Л. Основы общей психологии. В 2-х томах. Т.2. / С. Л. Рубинштейн. - М. : Педагогика, 1989. - 448 с.
13. Шадриков В. Д. Способности, одаренность, талант. Развитие и диагностика способностей / В. Д. Шадриков; отв. ред. В. Н. Дружинин, В. Д. Шадриков. -М. : Наука, 1991. - С. 7-22.